

هدف‌های تعلیم و تربیت

آموزشی، تدریس، هدایت دانش‌آموزان در انتخاب رشته تحصیلی، در زمینه کمک به دانش‌آموزان در حل مشکلات شخصی و اجتماعی و به‌طور کلی، در ایفای رسالت تربیتی، هدف‌های تربیتی نقشی اساسی ایفا می‌کنند (شریعت‌مداری، ۱۳۹۲: ۴۳).

بیان هدف‌ها در تعلیم و تربیت امری بسیار ضروری و بنیادی است و بایستی پیش از هرگونه اقدام تربیتی و یا در انجام هر امری صورت پذیرد. وایت‌هد (Whitehead, A.N) از فیلسوفان بزرگ تعلیم و تربیت، کتابی دارد با عنوان هدف‌های تعلیم و تربیت (The Aims of Education) که عنوان فصل نخست کتاب خود را به اهمیت هدف‌های تربیت اختصاص داده است، شاید به این دلیل که بنیادی‌ترین مسئله فلسفه تعلیم و تربیت تعیین هدف‌هاست، زیرا هدف‌های تعلیم و تربیت روشن می‌سازد که نظام آموزشی به دنبال چیست و با آشکار ساختن مقاصد بنیادین تربیت، مؤلفه‌های دیگر نظام تربیتی، مانند نهادها، برنامه درسی، دانش عملی تربیت و سنجش را نیز مشخص می‌سازد (تلخابی، ۱۳۹۶: ۳). از سوی دیگر، هدف‌های کلی تعلیم و تربیت در عناصر گوناگون برنامه درسی تأثیر دارند و مانند نورافکن، افق‌های تعلیم و تربیت را برای برنامه‌ریزان و مجریان روشن می‌سازند؛ برای مثال، هدف کلی آموزش و پرورش در ایران رسیدن به قرب الهی است، این هدف غایی به هدف‌های زیر تقسیم می‌شود: هدف‌های اعتقادی، اخلاقی، علمی آموزشی، فرهنگی هنری، اجتماعی، زیستی، سیاسی و اقتصادی (ملکی، ۱۳۹۱: ۲۴۰).

به‌طور کلی، می‌توان گفت کارکردهای کلی هدف‌ها در زندگانی فردی و اجتماعی و همچنین در حوزه تعلیم و تربیت به شرح زیر هست:

معنابخشی به زندگی: به‌طور کلی انسان بی‌هدف، معنایی را نیز در زندگی دنبال نمی‌کند و نمی‌داند که از روی اصول برای چه باید زندگی کند. به عبارت دیگر، هدف‌داری نوعی معنا بخشی به زندگانی است.

The Aims of Education

هدف‌های تعلیم و تربیت یکی از مباحث اساسی فلسفه تعلیم و تربیت است و بدون در نظر گرفتن آن انجام فعالیت‌های گوناگون تربیتی امکان‌پذیر نیست. هدف‌ها تمام فعالیت‌های تربیتی را جهت می‌بخشد. هدف‌های تعلیم و تربیت علاوه بر اینکه در فلسفه تعلیم و تربیت مورد بحث است، در سایر رشته‌ها و شاخه‌های علوم تربیتی از قبیل برنامه‌ریزی آموزشی، برنامه‌ریزی درسی و روان‌شناسی تربیتی نیز مورد توجه است. هدف‌های تربیتی نه تنها باید مورد توجه معلمان و والدین باشد، بلکه باید مورد توجه تمام شهروندان قرار گیرد، زیرا آینده هر جامعه را شکل می‌دهد (white, 1982, p:1).

از تأمل در معانی لغوی واژه‌هایی نظیر هدف، قصد و غایت که مترادف هستند، برمی‌آید که جملگی در بردارنده مفهوم نهایت و سرانجام کار هستند، با این تفاوت که گاهی نهایت امری عینی و خارجی است. مانند هدف در تیراندازی یا مقصد در سفر که به آن «هدف» و «غایت» گویند و گاه امری است ذهنی یا وجدانی. مانند احساس لذت از بوئیدن گل که به آن قصد، غرض، انگیزه و شوق گفته می‌شود. معانی لغوی هدف: نشانه تیر، هر شیء بلند و برافراشته است (بهشتی و دیگران، ۱۳۹۶: ۳).

هدف در تعلیم و تربیت به معنای وضع نهایی و مطلوبی است که به‌طور آگاهانه، سودمند تشخیص داده شده است و برای تحقق آن، فعالیت‌های مناسب تربیتی انجام می‌گیرد (همان: ۵).

هدف‌های تربیتی به‌منزله عامل ایجاد انسجام درونی و بیرونی طرح‌ها و برنامه‌های تربیتی، راهبری و معنابخشی به فعالیت‌های تربیتی را برعهده دارند. در برنامه‌ریزی درسی، برنامه‌ریزی آموزشی، تشکیل یا تغییر نظام آموزشی، مدیریت

هدف‌های غایی؛ هدف‌های کلی؛ هدف‌های تفصیلی و هدف‌های جزئی نیز می‌توان تقسیم‌بندی کرد.

هدف‌های آرمانی یا غائی

این هدف‌ها بیان‌کننده آرمان‌ها و چشم‌اندازهای تربیتی است و جهت یا قصد اقدام آموزشی را نشان می‌دهند که به‌طور مستقیم قابل اندازه‌گیری نیستند. این نوع هدف‌ها در واقع شامل مجموعه‌ای از چشم‌اندازهای آموزشی برای کل نظام یا برنامه‌ها در حوزه‌های ملی و یا منطقه‌ای هستند (ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۴: ۵۹).

هدف‌های غایی، آرمانی‌ترین و بلندترین هدف‌هایی هستند که نه تنها برای تعلیم و تربیت، بلکه برای سایر عرصه‌های زندگی فردی و اجتماعی انسان تعیین می‌شوند. این هدف‌ها در افقی فراتر از عرصه تعلیم و تربیت رقم می‌خورند و تعلیم و تربیت را به خدمت خود درمی‌آورند. برای نمونه، بر بنیاد فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران، رسالت نظام تربیت رسمی و هدف غایی آن، فراهم آوردن زمینه نظام‌مند و عادلانه کسب شایستگی‌های فردی، خانوادگی و جمعی لازم به‌منظور دستیابی به مرتبه قابل‌قبولی از آمادگی، جهت تحقق حیات طیبه در همه ابعاد در نظر گرفته شده است.

هدف‌های کلی

این نوع هدف‌ها عبارت‌اند از مقاصد کلی آموزشی که دقیق‌تر از اهداف آرمانی بیان می‌شوند و شامل کل برنامه، دوره‌ها و سطوح تحصیلی یا موضوع‌های درسی می‌شود (همان).

این هدف‌ها، برگرفته از فلسفه تعلیم و تربیت هستند و فراتر از شرایط زمانی و مکانی‌ای که تعیین شده‌اند چارچوب تعیین هدف‌های تفصیلی و هدف‌های جزئی را مشخص می‌کنند. هدف‌های کلی، به‌مثابه حلقه اتصال مبانی فلسفی با عرصه برنامه‌ریزی‌های کلان و خرد آموزشی و پرورشی، ویژگی‌های

وحدت بخشی به فعالیت‌ها: تدوین هدف‌ها به فعالیت‌ها انسجام و نظم می‌دهد و باعث می‌شود تا برای دستیابی به هدف‌ها، مجموعه تلاش‌ها به‌صورت متراکم، منسجم در راستای تحقق هدف‌ها انجام پذیرد. به‌عبارت‌دیگر، تدوین هدف‌ها می‌تواند موجب انسجام، وحدت نظری و عملی اقدامات و فعالیت‌ها شوند. تدوین هدف‌ها موجب می‌شود تا امکان پرورش قابلیت‌های آدمی در راستای تحقق آن هدف‌ها فراهم شود. بی‌گمان هنگامی که هدفی برای زندگی وجود داشته باشد، برای دستیابی و تحقق آنها، تلاش‌هایی صورت می‌گیرد و تلاش نیز مستلزم به‌کارگیری تمام قابلیت‌ها، ظرفیت‌ها و نیروهاست که خود موجب بالندگی و رشد قابلیت‌های آدمی می‌شود.

انگیزه‌سازی: یکی از کارکردهای مهم تدوین هدف‌ها انگیزه‌سازی است. چراکه انسان‌های بی‌انگیزه، به‌طور معمول بی‌هدف هستند و تدوین هدف‌ها می‌تواند زمینه ایجاد انگیزه و تلاش و کوشش مستمر را در افراد فراهم آورد.

استفاده بهینه از منابع: تدوین هدف‌ها باعث می‌شود تا از انرژی‌ها، توانمندی‌ها و زمان و کلیه منابع در اختیار، به نحو احسن مورد استفاده قرار گیرد و از اتلاف و هدر رفتن منابع جلوگیری شود.

ایجاد اعتماد به نفس و آرامش: هدف‌مداری برای انسان در زندگی، اعتماد به نفس و آرامش روانی ایجاد می‌کند.

امکان ارزیابی میزان پیشرفت: هنگامی که نقطه مطلوبی را در نظر می‌گیریم و قصد رسیدن به آن را داریم، از طریق معیار هدف‌ها می‌توان مشخص کرد که فاصله وضع موجود با وضع مطلوب چقدر است؟ (مرزوقی، ۱۳۹۵).

طبقه‌بندی‌های گوناگونی از انواع هدف‌های تعلیم و تربیت صورت گرفته است. براساس وسعت، در طبقه‌بندی هدف‌های تعلیم و تربیت به هدف‌های فراملی و جهانی، ملی و منطقه‌ای تقسیم شده است (Gupta and Bharati, 2014).

براساس سطوح، هدف‌های تربیتی را در قالب چهار سطح:

هدف‌های تعلیم و تربیت

الف) حیطه شناختی دانش، معلومات و توانایی‌ها و مهارت‌های ذهنی را دربر می‌گیرد و شش سطح (دانش، فهمیدن، کاربرد، تحلیل، ترکیب و ارزشیابی) دارد. این سطوح از ساده‌ترین تا پیچیده‌ترین مرحله شناخت را دربر می‌گیرد.

ب) هدف‌ها در حیطه عاطفی آن بخش از هدف‌های آموزشی است که سبب تغییر در نگرش‌ها، عواطف، علایق و ارزش‌ها می‌شوند و شامل پنج مرحله، دریافت، پاسخ، ارزش‌گذاری، سازمان‌دهی و درونی کردن ارزش‌ها می‌شود.

ج) در حیطه روانی - حرکتی، هدف‌های رفتاری بیشتر جنبه حرکتی و عملی دارند و بیانگر مهارت شاگرد در انجام دادن نوعی فعالیت بدنی و فیزیکی است و مهارت در آن مستلزم هماهنگی اعصاب و ماهیچه‌هاست. این حوزه دارای پنج سطح است (شعبانی، ۱۳۹۵) که عبارت‌اند از: مشاهده و تقلید، اجرای مستقل، دقت در عمل، هماهنگی حرکات و عادی شدن عمل.

آندرسون و کراول (۲۰۰۱) با توجه به یافته‌های جدید و گسترش روزافزون روان‌شناسی شناختی سعی کرده‌اند طبقه‌بندی بلوم را به‌روز درآورند. در طبقه‌بندی آندرسون و همکاران بعد جدیدی به طبقه‌بندی بلوم اضافه شده است. این بعد شامل انواع دانش است که عبارت‌اند از: دانش امور واقعی، دانش مفهومی، دانش روندی و دانش فراشناختی. بدین ترتیب هدف‌های آموزشی به شکل دوبعدی طبقه‌بندی می‌شوند. بعد دانش و بعد فرایند شناختی. پس از مشخص شدن نوع دانش یک هدف در یکی از سطوح فرایند شناختی طبقه‌بندی می‌شود. سطوح فرایند شناختی در این طبقه‌بندی به ترتیب به یادآوردن، فهمیدن، به‌کار بستن، تحلیل کردن، ارزشیابی کردن و آفریدن است (Anderson & etal, 2001). در ارتباط با هدف‌های آموزشی می‌توان به طبقه‌بندی مارزانو و کندال نیز اشاره کرد. مارزانو و کندال (Marzano & Kendall) در کتاب طبقه‌بندی جدید هدف‌های آموزشی (The new taxonomy of educational objectives)

مطلوب و مورد انتظار از مرتبی را در جهت تحقق غایت تربیت تبیین می‌کنند و مبنای هدف‌گذاری برای همه محتواها و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی هستند.

هدف‌های تفصیلی

این هدف‌ها، با لحاظ کردن شرایط، نیازها، توانمندی‌های ذهنی و رفتاری، سطح رشد و اقتضائات محیطی، بومی و جنسیتی، به‌طور تفصیلی حد قابل‌انتظار در تحقق هدف‌ها کلی را برای دوره‌ها و پایه‌های گوناگون مشخص می‌کنند. در تعیین هدف‌های تفصیلی، تمایلات و نیازهای فردی و اجتماعی و همچنین یافته‌های معتبر علمی و پژوهشی دخالت دارند و دستیابی مرتبی به هدف‌های کلی را تسهیل می‌کنند.

هدف‌های جزئی

این نوع از هدف‌ها بیشتر بیان خاصی از نتایج مورد انتظار آموزشی هستند که به‌طور مستقیم قابل‌اندازه‌گیری هستند. یعنی نتایج عمومی یا خاص را مشخص می‌کنند. این نوع هدف‌ها به صورت‌های جامع، حل مسئله و رفتار را بیان می‌کنند. با این حال، در حال حاضر، بیشتر هدف‌ها با تعیین شرایط رفتاری نوشته می‌شوند که می‌توانند به حوزه‌های شناختی (سر)، عاطفی (قلب) و فیزیکی (دست) تقسیم شوند (همان).

هدف‌های جزئی برای یکایک فعالیت‌های آموزشی و پرورشی و برنامه‌های درسی براساس هدف‌های تفصیلی و در راستای محقق ساختن آن تعیین می‌شوند.

در طبقه‌بندی دیگر، هدف‌های تعلیم و تربیت به هدف‌های شناختی، عاطفی و حسی - حرکتی تقسیم شده است. (سیف، ۱۳۸۶). در واقع معروف‌ترین طبقه‌بندی حیطه هدف‌ها، طبقه‌بندی بلوم (Benjamin Bloom) است که در ۱۹۵۶ م مطرح شد و همان‌گونه که اشاره شد، هدف‌ها در سه حیطه شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی قرار گرفته‌اند:

طبقه‌بندی جدیدی از حیطه‌های هدف‌ها مطرح کردند. در این طبقه‌بندی سه نظام ذهنی مطرح شده است: نظام شخصی، فراشناختی و شناختی. نظام شخصی شامل چارچوبی از اعتقادات و هدف‌های مرتبط به هم است که در مورد مداخله در تکلیفی جدید، مصلحت‌اندیشی می‌کند. نظام شخصی تعیین‌کننده اصلی میزان انگیزش فرد برای انجام تکلیف است. اگر تکلیفی مهم ارزیابی شود، احتمال موفقیت در آن نیز بالا باشد و به لحاظ هیجانی اثر مثبتی تولید کند، فرد برای انجام آن برانگیخته خواهد (Marzano & Kendall, 2006).

هدف‌های تعلیم و تربیت در هر دوره تاریخی و هر کشوری تابع مؤلفه‌های خاصی است؛ برای نمونه، از زمانی که آموزش و پرورش در کشورمان شکل گرفته است هدف‌های تعلیم و تربیت نیز مطرح بوده است، هدف کلی تعلیم و تربیت در ایران باستان این بوده است که کودک عضو مفیدی برای جامعه تربیت شود (صدیق، ۱۳۵۴: ۵۷). خواندن و نوشتن و حساب کردن، آموزش سخنوری برای شاهزادگان (بیژن، ۱۳۵۰: ۴۹۱)، تربیت بدنی و آموزش نظامی (صدیق، ۱۳۵۴: ۶۶) نیز از مهم‌ترین هدف‌های تعلیم و تربیت بوده است. از طرفی یکی از مهم‌ترین قسمت‌های برنامه آموزشی ایران باستان، با هدف پرورش دینی و اخلاقی بوده است (همان: ۴۶). در دوره اسلامی هدف‌های تعلیم و تربیت از صدر اسلام تا قرن چهارم هجری بیشتر مشابه بوده است و غرض اصلی آن اجتماعی کردن فرد، سازگار کردن او با محیط اجتماعی، ترویج تعالیم دینی و اخلاقی براساس آموزه‌های تربیتی قرآن کریم و انتقال دادن میراث فرهنگ اسلامی بوده است (آقازاده و آرمنند ۱۳۹۳: ۵۲).

از قرن چهارم هجری به تدریج مدارس برای تعلیمات متوسطه و عالی در شهرهای گوناگون دایر شد که می‌توان نظامیه‌ها را از این نوع مدارس به‌شمار آورد. هدف‌های مدارس مذکور آموختن صرف و نحو عربی، معانی بیان،

منطق، فقه و اصول و تفسیر و ریاضیات بود (همان: ۵۳). در دوران صفویه در راستای گسترش مذهب شیعی مساجد عیدیه‌ای برپا شد، مدارس علوم دینی در هر نقطه از کشور تأسیس و روحانیون عهده‌دار تفسیر آموزه‌های تربیتی بزرگان دین مبین اسلام (طریقه دوازده امامی) شدند و کتاب‌ها و نوشته‌های بی‌شماری را در جهت اشاعه تربیت دینی تألیف و منتشر کردند (آقازاده و آرمنند، ۱۳۹۳، ص ۱۰). در دوره معاصر پس از تأسیس دارالفنون در دوره قاجار و تأسیس مدارس نوین بعد از آن هدف‌های تفصیلی برای دوره‌های ابتدایی، راهنمایی (متوسطه اول فعلی) و متوسطه تعیین شده است ۱.

هدف‌های تعلیم و تربیت در برخی از مکتب‌های مهم فلسفی ۲

هدف‌های آموزش و پرورش در مکتب آرمان‌گرایی

هدف بارز آموزش و پرورش آرمان‌گرایی ترغیب دانش‌آموزان به حقیقت‌جویی است. جستجوی حقیقت و زندگی برمدار آن به این معنی است که انسان باید در درجه اول خواستار شناخت حقیقت باشد و آنگاه تمایل داشته باشد که در راه نیل به آن از طریق مطالعه دقیق و موشکافانه فعالیت کند. هدف آموزش و پرورش آرمان‌گرایی آن است که انسان‌ها به‌شخصه به خیر، حقیقت و زیبایی گرایش پیدا کنند. آموزش و پرورش آرمان‌گرایانه در پی بار آوردن دانش‌آموزانی حقیقت‌جوست (گوتک، ۱۳۹۵: ۳۷). در ادامه فرایند تعلیم و تعلم باید به دانش‌آموزان کمک کند تا استعدادهایی را تحقق بخشند که

۱- برای اطلاعات بیشتر درباره هدف‌های تعلیم و تربیت دوره معاصر می‌توان به کتاب سازمان و قوانین آموزش و پرورش ایران، تألیف احمد صافی و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش رجوع کرد.

۲- مکتب‌های فلسفی متعددی در فلسفه تعلیم و تربیت مطرح هستند در اینجا به سه مکتب مهم آرمان‌گرایی (ایدئالیسم)، واقع‌گرایی (رنالیسم) و عمل‌گرایی (پراگماتیسم) پرداخته شده است، برای اطلاعات بیشتر درباره سایر مکاتب می‌توان به کتاب‌های گوتک، جرالند ال. (۱۳۹۵)، کاردان، علی‌محمد (۱۳۹۴) و فلسفه تربیت، ابراهیم زاده‌عیسی (۱۳۹۲) و سایر کتاب‌های فلسفه تعلیم و تربیت رجوع کرد.

هدف‌های تعلیم و تربیت

ساختن خویشتن از راه فعلیت بخشیدن استعدادهاى خود برای حداکثر کمال و یگانه و یکپارچه ساختن خود از طریق تنظیم نقش‌ها و تقاضاهای گوناگون زندگی، بر وفق نظمى عقلايى و سلسله‌مراتبى (همان: ۶۵).

هدف‌های درونى تربیتی که از متن تجربه شخصى متعلم برمی‌خیزند، انعطاف‌پذیر و قابل‌تغییر هستند و به فعالیت می‌انجامند. این‌گونه هدف‌ها، طرح‌واره یا نقشه‌هایی برای عمل هستند که قابلیت آن را دارند که بازسازی شوند یا مورد تجدیدنظر قرار گیرند (همان: ۱۴۷).

هدف‌های تعلیم و تربیت در عمل‌گرایی

عمل‌گرایان هر ارزشی را نسبی و وابسته به شرایط خاص اجتماعى، روانى، فرهنگى و به‌طورکلى شرایط معین می‌دانند و برآنند که هیچ هدف ثابتى یافت نمی‌شود (نقیب زاده، ۱۳۹۰).

از نظر عمل‌گرایان، واقعیت عبارت است از تعامل بین انسان و محیط و واقعیت همان چیزی است که انسان تجربه می‌کند. از نظر آنها تغییر، اساس واقعیت است و طبیعت انسان قابل‌انعطاف و تغییر است. انسان به‌طور دائم تجارب خود را بازسازی می‌کند. بنابراین هدف‌های تربیتی شکل ثابت ندارند و دائم در حال تغییر هستند.

تعیین هدف‌های آموزشی

یکی از نظریه‌پردازانی که درباره تعیین هدف‌های آموزشی نظر داده تیلور است، به نظر تیلور، باید ابتدا با استفاده از سه منبع، یادگیرنده، محیط بیرون از مدرسه و رشته درسی یا علمى هدف‌های تربیتی را مشخص ساخت؛ و برای تلطیف هدف‌های تربیتی یا بیان دقیق آنها، باید از دو مأخذ اساسی روان‌شناسی یادگیری و فلسفه تربیتی و اجتماعى مدرسه استفاده کنند و هدف‌ها را به‌صورت هدف‌های آموزشی در آورند (شریعتمداری، ۱۳۹۲: ۱۸).

بالقوه در طبیعت انسانی آنان موجود است. مدرسه به‌منزله نهادى اجتماعى باید دانش‌آموزان را با چکیده سرمایه فرهنگى آشنا سازد، به‌طوری‌که بتوانند این میراث فرهنگى را بشناسند، در آن سهیم شوند و به سهم خود آن را گسترش دهند. ممکن است هدف آموزش و پرورش آرمان‌گرا برای جامعه امروز بسیار انتزاعى و دگردوستانه جلوه کند. به‌همان تربیتی که سقراط و افلاطون علیه نسبت‌گرایی سوسیپاتیان یونان باستان مبارزه می‌کردند، آرمان‌گراهای امروزی نیز علیه هدف‌ها و ارزش‌های مبتنی بر ماده‌گرایی، مال‌اندوزی و حرفه‌گرایی به مبارزه برخاسته‌اند. آرمان‌گراها هدف‌گذاری‌های تربیتی را به مبارزه می‌طلبند که از مصرف‌گرایی و هوس‌جاه و مقام سرچشمه گرفته باشند. آنها آموزش و پرورش راستین را امرى همگانی تلقی می‌کنند، نه آموزشى محدود برای شغلى یا حرفه‌ای خاص. هدف حرفه‌آموزی، کسب مهارت در انجام کار و پیشه است، نه وحدت و تعالی موجود انسانی. درحالی‌که آرمان‌گراها با آماده ساختن افراد برای امرارمعاش و کمک به رفاه اقتصادى جامعه مخالفتی ندارند، ولی با آن‌گونه سیاست‌گذاری تربیتی مخالفند که آموزش و پرورش حرفه‌ای را بر آموزش و پرورش همگانی مقدم بدارد (گوتک، ۱۳۹۵: ۳۷).

هدف‌های تعلیم و تربیت در واقع‌گرایی

هدف‌گایی آموزش و پرورش واقع‌گرا همان است که ارسطو به‌روشنی بیان کرده است، یعنی کمک به انسان‌ها در نیل به خوشبختی از ريق پرورش استعدادهاى آنان برای نیل به حداکثر کمال. براین‌اساس هدف‌های آموزش و پرورش عبارت‌اند از:

- پرورش قوه عقل. یعنی عالی‌ترین قوه انسان از طریق مطالعه رشته‌های سازمان‌یافته علم و دانش
- ترغیب انسان‌ها به تعریف [تشخص] خویش. از راه صورت‌بندی انتخاب‌های خود به شیوه‌ای عقلانی، شکوفا

تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

شعبانی، حسن (۱۳۹۵). مهارت‌های آموزشی و پرورشی ج ۱، روش‌ها و فنون تدریس. تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

صدیقی، عیسی (۱۳۵۴). تاریخ فرهنگ ایران. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

کاردان، علی محمد (۱۳۹۴). سیر آراء تربیتی در غرب. تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

گوتهک، جرالد ال. (۱۳۹۵). مکاتب فلسفی و آراء تربیتی. ترجمه دکتر محمدجعفر پاک‌سرشت، تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

مرزوقی، رحمت‌الله (۱۳۹۵). مبانی و اصول تعلیم و تربیت با نگاهی به تحولات دوران معاصر. انتشارات آوای نور.

ملکی، حسن (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی درسی، راهنمای عمل. انتشارات موسسه فرهنگی مدرسه برهان

نقیب زاده جلالی، میرعبدالحسین (۱۳۹۰). نگاهی به فلسفه آموزش و پرورش. انتشارات طهوری.

Anderson, L. W. Krathwohl, D. R. Airasian, P. Cruikshank, K. Mayer, R. Pintrich, P. ... & Wittrock, M. (2001). A taxonomy for learning, teaching and assessing: A revision of Bloom's taxonomy. New York. Longman Publishing. Artz, AF, & Armour-

Marzano, R. J., & Kendall, J. S. (Eds.). (2006). The new taxonomy of educational objectives. Corwin Press.

Thomas, E. (1992). Development of a cognitive-metacognitive framework for protocol analysis of mathematical problem solving in small groups. *Cognition and Instruction*, 9(2), 137-175.

White, J. (1982). *The Aims of Education Restated*. London, England: Routledge & Kegan Paul.

Gupta, N.K. Bharati, B. (2014). *Basics in Education: Textbook for B.Ed. Course*. New Delhi: NCERT

محمد آرمند

در مرحله دوم، باید نیازهای اجتماعی را چه در منطقه و چه در جامعه، به‌طور کلی مورد مطالعه قرار داد و باتوجه به این‌گونه نیازها، هدف‌های تربیتی را تدوین کرد. به نظر تیلور، باید حیات اجتماعی را به جنبه‌هایی گوناگون، مثل بهداشت، خانواده، تفریح، حرفه، مذهب، مصرف و نقش و وظایف مدنی، تقسیم‌بندی کرد. برای بررسی دقیق‌تر نیازهای اجتماعی، باید با مبانی جامعه‌شناسی آشنا بود. در مرحله سوم، باید از رشته‌های علمی استفاده کرد (همان: ۱۹) از نگاه تایلر، هدف‌های تربیت، منتج از تحلیل جامعه، یادگیرنده و موضوع درسی است؛ اما مطالعات جدیدتر در این حوزه، منابع تعیین هدف‌ها را در شش محور یادگیری و نظریات مربوط به آن، زندگی معاصر، ماهیت فرد و نیازهای او، ماهیت جامعه و نیازهای آن، فلسفه و دیدگاه صاحب‌نظران بیان کرده‌اند (ملکی، ۱۳۹۱).

باتوجه به مطالب فوق هدف‌های تعلیم و تربیت بر ابعاد گسترده فعالیت‌های گوناگون تربیتی احاطه دارند و فعالیت‌های گوناگون تربیتی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند.

کتابشناسی

آقازاده، احمد؛ آرمند، محمد (۱۳۹۳). تاریخ آموزش و پرورش ایران با تأکید بر تحولات تربیتی دوره معاصر. انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۹۴). آموزش بزرگسالان. تهران: انتشارات پیام نور. بهشتی، محمد؛ علی‌نقی فقیهی، مهدی ابوجعفری (۱۳۹۶). درآمدی بر تعلیم و تربیت اسلامی (۲): هدف تربیت از دیدگاه اسلام. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

بیژن اسدالله (۱۳۵۰). سیر تمدن و تربیت در ایران باستان، انتشارات ابن‌سینا.

تلخابی، محمود (۱۳۹۶). آثار ماندگار: هدف‌ها تعلیم و تربیت اثر آلفرد نورت وایت‌هد. دانشنامه ایرانی برنامه درسی.

سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۶). روان‌شناسی پرورشی. تهران: انتشارات آگاه. شریعتمداری، علی (۱۳۹۲). چند مبحث اساسی در برنامه‌ریزی درسی.